

Uitgave bij het derde transport van 17 maart 1943

VEEL GESTELDE VRAGEN OVER SOBIBOR

Waarom hadden de negentien transporten uit Nederland als eindbestemming Sobibor?

Hoeveel Joden zijn er vermoord in Sobibor?

Hoeveel slachtoffers van Sobibor kwamen uit Nederland?

Wat wordt er bedoeld met de Kindertransporten?

Is het mogelijk Sobibor te bezoeken?

Wat is er nog te zien van het voormalig vernietigingskamp Sobibor?

Wat zal er te zien zijn na de herinrichting?

Zijn er in Nederland monumenten die herinneren aan Sobibor?

Is het mogelijk Sobibor te bezoeken?

Sobibor is een klein plaatsje in Polen in het district Lubelskie tegen de grens van Wit-Rusland en de Oekraïne. Het vernietigingskamp Sobibor ligt ongeveer vijf kilometer ten zuidwesten van het plaatsje Sobibor.

Het terrein van het voormalige vernietigingskamp Sobibor kan elke dag van het jaar worden bezocht. Een deel van wat eens kampgrond was, is ingericht als monument. Er is een klein museum met een grote tentoonstelling in het Pools geschreven, gedateerde tentoonstelling. Tot 2012 was het museum in de wintermaanden stevast gesloten maar dat is nu niet meer het geval.

Het voormalige kampterrein is alleen met eigen vervoer te bereiken. Als uitvalsbasis is de plaats Lublin aan te raden, een levendige en mooie stad met veel horeca. Vanuit Lublin is het anderhalf uur rijden naar Sobibor. Daarnaast organiseert de Stichting Sobibor jaarlijks twee reizen naar Sobibor. Een Herdenkingsreis in het voorjaar en een Studiereis in het najaar.

Wat is er nog te zien van het voormalig vernietigingskamp Sobibor?

Op de locatie van het voormalige vernietigingskamp zijn maar weinig sporen van de originele gebouwen en bijbehorende infrastructuur terug te vinden. Op de vermoedelijke plek van de gaskamer werd in de jaren zestig van de vorige eeuw een monument geplaatst. Op de locatie van de massagraven verrees een mausoleum voor de slachtoffers in de vorm van een 'asheuvel'. Sinds ongeveer tien jaar is er vanuit particulier initiatief aandacht gekomen voor individuele slachtoffers van het vernietigingskamp Sobibor in de vorm van de Gedenksteen: stenen met namen, geplaatst aan de voet van bomen. Dit monument wordt nog steeds aangevuld met nieuwe stenen.

Het overige kampterrein bestaat voornamelijk uit gemengd loof- en naaldbos, wat voor het overgrote deel na de ontmanteling van het kampterrein is geplant. Binnen het kampterrein stond voor en vermoedelijk ook tijdens de oorlog een katholieke kerk, die na de oorlog zijn hedendaagse gestalte kreeg. De naoorlogse ingang tot het kampterrein wordt gemarkeerd door een stenen muur met acht gedenkplaketten in verschillende talen. Net buiten het vermoedelijke kampterrein zijn enkele originele overblijfselen te zien, zoals de spoorlijn en de commandantwoning.

Wat zal er te zien zijn na de herinrichting?

Het terrein van het voormalige vernietigingskamp Sobibor wordt opnieuw ingericht. Al in september 2008 kwamen Nederland, Polen, Israël en Slowakije tot een akkoord om tot een herinrichting van het terrein van Sobibor over te gaan. Op 18 januari 2013 is het startsein gegeven voor een internationale ontwerpcompetitie.

In het concept moet ruimte zijn voor zowel herdenking als educatie. Het kleine, houten museum zal plaats maken voor een modern en ruim 'Visitor Center'. Daarnaast moeten bezoekers door middel van een historische wandelroute over het terrein een beeld krijgen van de omvang en indeling van het kamp. De asvelden rondom de symbolische asheuvel zullen zowel zichtbaar worden gemaakt voor het publiek als afgeschermd. De monumenten uit 1965 blijven onderdeel uitmaken van het terrein, evenals de vele stenen in de Gedenksteen. Ook de recent gelokaliseerde 'Himmelfahrtstrasse' - het gecamoufleerde pad tussen de ontkleedplaats en de gaskamers - dient in het concept te worden opgenomen. Verder moeten de stilte van de plek, de bomen en de natuur behouden blijven.

In de loop van 2013 wordt door een internationale jury het winnende ontwerp bekend gemaakt. Daarna zal de daadwerkelijke herinrichting van het terrein beginnen.

Zijn er in Nederland monumenten die aan Sobibor herinneren?

In Nederland zijn enkele tientallen monumenten en plaquettes met een verwijzing naar Sobibor. Soms gaat het specifiek om de herinnering aan mensen die naar Sobibor zijn gedeporteerd, zoals bij het monument aan de Reinkenstraat in Den Haag, het Joods monument in Enter en het gedenkteken aan de Amstel in Amsterdam. Vaker wordt Sobibor op plaquettes en monumenten genoemd als één van de kampen waar Joden uit Nederland zijn vermoord.

Er bestaat geen uniek monument voor de Joden uit Nederland die in Sobibor zijn omgebracht. Het door Victor Levie ontworpen monument 'Tekens in Westerbork' in Herinneringscentrum Kamp Westerbork kwam tot stand dankzij de inzet van oprichter van de Stichting Sobibor Jules Schelvis. Dit monument bestaat uit vijf ruimtelijke objecten van natuursteen en werd in maart 2001 door toenmalig premier Kok onthuld. Een van de teksten op de gedenkstenen luidt: 'Sobibor. 34.313 gedeporteerd. In Sobibor zijn 34.295 Joden uit Nederland vermoord'.

Op het bekende Spiegelmonument in Amsterdam - waarin de lucht wordt gereflecteerd door gebroken spiegels, met de bekende tekst 'Nooit meer Auschwitz' - wordt naast Auschwitz ook Sobibor genoemd.

Waarom hadden de negentien transporten uit Nederland als eindbestemming Sobibor?

Tot begin maart 1943 ging (bijna) elk transport uit Westerbork naar Auschwitz. Op 2 maart vertrok de eerste van in totaal negentien treinen uit Westerbork met bestemming Sobibor. In de daarop volgende maanden zouden er nog achttien volgen. In de ons omringende West-Europese landen waren er tijdelijk géén deportaties. De exacte reden voor de transporten uit Nederland naar Sobibor lijkt nog steeds niet opgehelderd.

Algemeen wordt aangenomen dat de transporten naar Auschwitz in het voorjaar van 1943 geen doorgang vonden door ruimtegebrek. In die tijd kwamen er zeer veel Joden aan, onder meer uit Griekenland. Bovendien was er in Auschwitz een uitbraak van tyfus. Een mogelijke verklaring zou ook kunnen zijn dat de transporten uit Nederland naar Auschwitz van kort daarvoor veel ouderen en zieken kenden. Aan ongeschikte arbeidskrachten had men weinig behoefte waarop werd besloten transporten uit Nederland voortaan naar Sobibor te sturen.

Hoeveel Joden zijn er vermoord in Sobibor?

Tot 2008 stond het slachtofferaantal van Sobibor altijd op 250.000. Recent onderzoek, gedaan door Jules Schelvis in samenwerking met de Duitse historicus Peter Witte en het United States Holocaust Memorial Museum in Washington D.C., heeft ertoe geleid dat het slachtofferaantal naar beneden moest worden bijgesteld.

Vast staat nu dat er in ieder geval 170.000 Joden uit verschillende Europese landen in Sobibor zijn vermoord. Het merendeel van deze slachtoffers, naar schatting 100.000, kwam uit Polen. Daarnaast kwamen de slachtoffers uit Nederland (ruim 33.000), de Sovjet-Unie, Duitsland, Tsjecho-Slowakije, Frankrijk, Oostenrijk en Joegoslavië. Voor een uitgebreide analyse van het slachtofferaantal zie het hoofdstuk *Transporten en aantallen* in het boek *Vernietigingskamp Sobibor* (zevende, herziene druk) van Jules Schelvis.

Hoeveel slachtoffers van Sobibor kwamen uit Nederland?

Vanuit Westerbork zijn in totaal 34.313 personen naar Sobibor op transport gesteld. Dit aantal is in 1947 vastgesteld door het Nederlandse Rode Kruis en onder andere gebaseerd op de bewaard gebleven transportlijsten van Westerbork. Onder de 34.313 gedeporteerden bevonden zich niet alleen Nederlandse Joden, maar ook naar Nederland gevluchte of geëmigreerde Joden uit Duitsland en Polen. Vanuit Westerbork vertrokken tussen 2 maart 1943 en 20 juli 1943 negentien transporten naar Sobibor. Van de 34.313 naar Sobibor gedeporteerde Joden hebben slechts achttien personen de oorlog overleefd; vijftien vrouwen en drie mannen.

In zijn boek *Vernietigingskamp Sobibor* noemt Jules Schelvis het getal van ongeveer 700 mensen die bij aankomst in Sobibor werden geselecteerd voor werk in Dorohucza, een turfstekerskamp in de regio Lublin. Daarnaast werden er bij aankomst in Sobibor Joden uit-

gekozen om te werken in Lublin en Osawa. Van de Joden die vanuit Westerbork naar Sobibor zijn gestuurd, kan daarom gezegd worden dat ruim 33.000 op de dag van aankomst in Sobibor zijn vermoord. Schelvis behoorde tot de mensen die in Sobibor werden uitgekozen om in Dorohucza te gaan werken. Hij arriveerde op 4 juni in Sobibor, maar vertrok nog dezelfde dag met 80 andere 'uitverkorenen'.

Van de achttien Nederlanders die hebben overleefd, werden er zestien in Sobibor bij aankomst geselecteerd om in kampen elders aan het werk te gaan. Zonder uitzondering vertrokken zij allemaal uit Sobibor op de dag dat ze waren aangekomen. De twee andere overlevenden werden bij aankomst in Sobibor gedwongen om in het vernietigingskamp zelf te werken. Deze twee vrouwen, Selma Wijnberg en Ursula Stern, hadden in hetzelfde transport naar Sobibor gezeten (het transport van 6 april 1943) en hebben beide de opstand van 14 oktober 1943 meegemaakt. Over Selma Wijnberg verscheen in 2010 het boek *Selma; de vrouw die Sobibor overleefde* van Ad van Liempt.

Wat wordt er bedoeld met de Kindertransporten?

Op 6 en 7 juni 1943 vertrokken twee treinen met Joodse kinderen uit kamp Vught. Alle kinderen onder de zestien moesten weg; hun ouders mochten mee. Er werd gezegd dat ze naar een speciaal kinderkamp in de buurt zouden gaan. Maar de treinen gingen naar het doorgangskamp Westerbork, en vervolgens naar Sobibor in Polen. De bijna 1300 Joodse kinderen werden hier vrijwel direct na aankomst om het leven gebracht.

De rigoureuze beslissing om in één keer alle kinderen te deporteren, was zeer uitzonderlijk. De achtergrond van dit besluit ligt in de aard van kamp Vught. Concentratiekamp Vught was tijdens de Tweede Wereldoorlog het enige SS-concentratiekamp buiten Nazi-Duitsland en het door Duitsland geannexeerde gebied. Er heerste een streng en brutaal concentratiekampregime. Mannen, vrouwen en kinderen werden in aparte barakken ingedeeld. Voedsel, schoon drinkwater en hygiëne ontbraken. Er ontstond een chaos die met moeite werd bestreden, zowel door de Joodse gevangenen zelf als door de SS-leiding. De kinderen waren het meest kwetsbaar; ze zorgden voor veel ziekten en in de ogen van de SS ers overlast. Dit is waarschijnlijk de reden geweest voor hun plotselinge deportatie.